

Hodimir Sirotković

Zagreb, Nazorova 33

**AKADEMIK BOGIŠIĆ — REDAKTOR CRNOGORSKOGA
APŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA. U POVODU 100.
OBLJETNICE NJEGOVA DONOŠENJA
(Saopćenje u čast djela akad. dr. Dragovana Šepića)**

UDK 341.1:849.712

Izlaganja sa znanstvenih skupova

Primljeno: 29. 5. 1989.

Pravnik, pravni povjesničar, enciklopedist, sociolog, etnograf, kolekcionar, itd. — Baltazar Bogišić (1834—1908) izradio je »Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru«, koji je proglašen 1888. godine. Zakonik je završnica jedne povijesne etape Crne Gore, a izrađen je na temelju detaljnog Bogišićeva istraživanja crnogorskih arhiva. Autor dokazuje da je Bogišić stvorio zakonski oblik živoga narodnog prava, te da je prvi u suvremenoj zakonodavnoj praksi prokrcio put modernim teoretskim shvaćanjima koja su ukazivala na potrebu razdvajanja imovinskog od porodičnog prava.

Baltazar (Baldo) Bogišić rođen je 20. prosinca 1834. u uglednoj cavtatskoj obitelji. U Cavtatu je završio osnovno obrazovanje i dvogodišnji privatni nautički tečaj. Gimnaziju je završio u Veneciji. Zatim paralelno sluša predavanja iz pravnih znanosti, povijesti, filozofije i filologije na katedrama istaknutih profesora na nekoliko evropskih sveučilišta. U Giessenu 1862. promoviran je za doktora filozofije, a dvije godine kasnije stječe u Beču i doktorat prava. Godine 1863. dobio je službu stručnog suradnika u slavenskom odjelu bečke Dvorske biblioteke. Ta je biblioteka bila tada jedna od najvećih znanstvenih biblioteka Evrope pa je mladom Bogišiću pružala izvanrednu priliku da stalno i kontinuirano popunjava znanja iz svih oblasti njegova znanstvenog

interesa. U toj biblioteci ostao je punih pet godina. U Beču je tada došao u doticaj i prijateljske veze s mnogim istaknutim znanstvenicima i književnicima, posebno onima iz slavenskih zemalja.

Radeći u Dvorskoj biblioteci Bogišić se prvenstveno opredijelio za proučavanje slavenskog običajnog prava. Od tada pa sve do svoje smrti Bogišić prikuplja narodne pravne običaje. Njegova velika zasluga je što je svojim istraživanjima i anketama istrгнуo iz zaborava usmeno narodno stvaralaštvo. U rujnu 1869. Bogišić prihvaća poziv Sveučilišta u Odesi, koje ga je izabralo za redovnog profesora na novoosnovanoj katedri uporedne povijesti prava slavenskih naroda. Na tamošnjem Pravnom fakultetu Bogišić je predavao tri godine.

Na prijedlog crnogorskog knjaza Nikole Petrovića, ruski car Aleksandar II povjerio je u proljeće 1873. Bogišiću da sastavi civilni zakonik »prema potrebama i običajima crnogorskog naroda«. Bogišić se gotovo 15 godina, ali s mnogim i dugotrajnim prekidima, bavio sastavljanjem toga zakonika, što i nije bilo tako dugo vrijeme, ako se uzme u obzir da su u drugim evropskim narodima civilne kodekse sastavljale cijele ekipe stručnjaka građanskog prava. Kao istaknuti pristalica historijske pravne škole Bogišić je smatrao da narodni pravni običaji moraju predstavljati temelj svakog zakonodavnog rada, pa je u Zakonik izričito priznao običajno pravo za obavezno supsidijarno pravno vrelo. Nakon tri čitanja knjaz Nikola je 25. ožujka 1888. proglasio »Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru« (u daljnjem tekstu krat. OIZ), koji je stupio na snagu 1. srpnja iste godine.

Na traženje crnogorskog knjaza da neposredno prati provođenje OIZ-a u praksi, Bogišić je prihvatio i obavljao šest godina (1893—1899) funkciju crnogorskog ministra pravde. Prateći provođenje Zakonika u sudskoj praksi Crne Gore, Bogišić je unio znatan broj izmjena i dopuna u prvotni tekst i priredio njegovo novelirano izdanje početkom 1898. godine. Nakon toga Bogišić se definitivno povukao u mirovinu i trajno nastanio u Parizu gdje se posvetio znanstvenom radu i postupnom objavljivanju opsežne povijesne građe koju je tokom godina sakupljao. Umro je nenadano u Rijeci 24. travnja 1908. godine, u 74. godini života, na proputovanju u svoj rodni Cavtat gdje je svečano pokopan na mjesnom groblju.

Bogišić je objavio 41 rad, različitog opsega, različite tematike i različite znanstvene vrijednosti. O Bogišićevom znanstvenom radu pisalo se mnogo, kod nas i u inozemstvu, posebno i ponajviše o njegovoj redakciji crnogorskog OIZ-a. Bogišićevi radovi mogu se podijeliti u šest tematskih skupina. U prvu idu radovi o običajnom pravu; u drugu oni koji se odnose na sakupljanje i izdavanje pismenih pravnih spomenika jugoslavenskih naroda; u treću skupinu idu monografije iz

pravne povijesti; u četvrtu radovi o obitelji i nasljedstvu; u petu različita povijesna djela, a u šestu skupinu spadaju Bogišićeva istraživanja različitih oblika kulture i života jugoslavenskih naroda.

U širokom rasponu interesa Bogišić se povremeno bavio i etnografijom, toponomastikom, pravnim nazivljem, narodnim poslovicama i numizmatikom. U jednu riječ — bio je svestran duh, pun istraživačkih ideja i poduhvata. Bogišić je čitav život zadržao koristan običaj da brižljivo čuva i pohranjuje primljenu korespondenciju, pa ta sačuvana pisma (preko 10.000 pisama), koja su pohranjena u Bogišićevom Muzeju u Cavtatu predstavljaju pravu riznicu dragocjenih kulturoloških podataka o našim ljudima, naravima i kulturnim događajima u drugoj polovici 19. stoljeća i u prvom desetljeću našega vijeka. Bogišić je bio izabran za redovnog člana Jugoslavenske akademije na prvim redovnim izborima 25. srpnja 1867. i ostao aktivnim članom JAZU sve do svoje smrti 1908. godine. Bogišić je također bio član i nekoliko drugih akademija i znanstvenih društava Evrope.

III.

Crnogorski Opšti imovinski zakonik sadrži ukupno 1031 član; podijeljen je na šest dijelova, a svaki dio na odgovarajući broj razdjela. OIZ obuhvaća odredbe o stvarnim i obaveznim pravima, ali bez porodičnog i nasljednog prava. Te je oblasti Bogišić namjerno izostavio smatrajući da su dovoljno i dobro regulirane postojećim crnogorskim narodnim običajima. Pored imovinskog prava u Zakoniku su sadržani svi oni građansko-pravni instituti na temelju kojih nastaju imovinski odnosi. Tako primjerice pravna i poslovna sposobnost, opće odredbe o ugovorima, i drugo. Među pravnim subjektima OIZ ističe pleme, bratstvo i kuću kao subjekte prava s punom pravnom sposobnošću. U stvarnom pravu linija razvitka ide od kolektivističkih oblika vlasništva (plemena, bratstva i kuće) do individualnog vlasništva. Putem prava prvokupa u korist »bližika« OIZ nastoji usporiti raspadanje kolektivističkih oblika vlasništva u crnogorskom društvu. Založeno pravo kreće se od faktičke predaje založenog objekta do simboličke predaje. Zastava (hipoteka) nastaje upisom duga i zaloga u javne zastavne (hipotekarne) knjige, jer tek od upisa nastaje založnopravno osiguranje vjerovnika nekretninama.

Među različitim obaveznim ugovorima specifični su instituta iz agrarnih odnosa koje je Bogišić preuzeo direktno iz narodnog pravnog iskustva i koji se ne mogu svrstati u poznatu sistematiku obligacionih ugovora iz rimskog prava. Takvi su npr. ugovorni odnošaji bili: moba, radnja na uzajmicu, supona i sprega. Ti poslovi odnose se na poma-ganje u poljoprivrednim poslovima, kod pospremanja ljetine ili postavljanja zajedničkih pastira na ispaši među siromašnim stočarskim obiteljima.

Temeljne značajke crnogorskog OIZ-a mogle bi se ovako rezimirati:

1. OIZ je završnica jedne etape povijesnog razvitka Crne Gore. Nakon pobjedničkog ratovanja protiv Turaka 1877—1878. i teritorijalnog proširenja Crne Gore na Primorje (odlukama Berlinskog kongresa), struktura crnogorskog društva znatno se mijenja.

2. Bogišić je u pripremanju svog Zakonika podrobno proučavao arhive crnogorskih sudova i crnogorskog senata. Bogišićeva anketa iz 1872. i one koje su joj neposredno slijedile bile su provedene prvenstveno radi izrade OIZ-a.

3. Zakonik je rađen uz strogo vođenje računa o idejama, običajima i društvenim potrebama sredine kojoj je Zakonik namijenjen. Jedna od najvećih vrijednosti OIZ-a ostala je njegova integracija u narodno običajno pravo. Bogišić je stvorio zakonski oblik živog narodnog prava.

4. Bogišić je prvi u suvremenoj zakonodavnoj praksi prokrčio put modernim teoretskim shvaćanjima koja su ukazivala na potrebu razdvajanja imovinskog od porodičnog prava.

5. Kao i svaka velika kodifikacija OIZ je povukao za sobom prilično brojnu normativnu djelatnost u Crnoj Gori, koja je postepeno pravno regulirala društvene promjene koje nastaju u zemlji krajem 19. stoljeća.

U jednu riječ: OIZ je za crnogorsko pravo što i Njegošev »Gorski vijenac« za crnogorsku književnost (Niko Martinović).

Zbog svojih originalnih rješenja, a napose zbog prenošenja ustanova narodnog običajnog prava u zakonsko pravo, OIZ je odmah nakon objavljivanja pobudio veliki znanstveni interes u nas i u svijetu pa se o tom Zakoniku raspravljalo u prvim znanstvenim društvima u cijeloj Evropi. Ubrzo je OIZ bio preveden na pet evropskih jezika: španjolski je prijevod objavljen 1891, francuski 1892, njemački 1893, talijanski 1900. i ruski 1901. godine. OIZ je bio veoma mnogo komentiran u evropskoj pravnoj literaturi svojega doba, pa i kasnije. Prema sakupljenim bibliografskim podacima do sada je kod nas i u svijetu objavljeno preko 200 recenzija, prikaza i komentara crnogorskog OIZ-a. Takav znanstveni interes i publicitet nije pobudilo nijedno drugo pravno djelo iz jugoslavenskog prava.

IV.

Akademik Bogišić sve do svoje smrti živio je bogatim i intenzivnim životom znanstvenika. Pravnik okrenut povijesti, enciklopedist, sociolog, etnograf, neumorni kolekcionar, strastveni putnik, obišao je i upoznao svaki kutak evropske kulture. Materijalno situirani neženja, oijeđen, pažen i mažen od sudbine i prijatelja, znao je s istančanim osje-

ćajem ostvariti svoj »goût de vivre« — svoje umijeće življenja. Sujan, temperamentan i osjetljiv, »grandseigneur« široke kulture i velikog raspona znanja, mogao je lako odbijati mnoge laskave ponude. Tako je odbio pozive četiriju slavenskih sveučilišta (Zagreba, Beograda, Lavova i Varšave) koja su mu ponudila svoje katedre komparativne povijesti slavenskih prava. Njegov OIZ preveden na pet evropskih jezika, donio mu je ogroman broj pohvalnih recenzija i slavu evropskog znanstvenika.

Na velikoj portretnoj slici Vlaha Bukovca, koja visi u Bogišićevom cavtatskom Muzeju, ostao nam je u trajnom sjećanju markantni lik akademika Balde Bogišića, čovjeka i učenjaka, koji je svojim znanstvenim djelom pronio ime rodnog Cavtata i Dubrovnika, ime svog malog i zaturenog naroda — diljem Evrope.

Upotrebljena literatura:

Vojnović, Kosta: *Opšti imovinski zakon za Crnu Goru obzirom na ostalo crnogorsko zakonarstvo*, Rad JAZU, Zagreb, 1889.

Strohal, Ivan: *Nekrolog Baltazaru Bogišiću*, Ljetopis JAZU za 1908.

Bogišić, Baltazar: *Autobiografija*. U: Spomenice dra Baltazara Bogišića o tridesetogodišnjici njegove smrti, Dubrovnik 1938.

Bogišić, Baltazar: *Metod i sistem kodifikacije imovinskog prava u Crnoj Gori*, Beograd, 1967.

Đivanović, Stane: *Baltazar Bogišić, Cavat*, 1984.

Spomenica posvećena akademiku Baltazaru Bogišiću (u povodu 150-e obljetnice rođenja), JAZU, Zagrebu, 1986.

Sirotković, Hodimir: *Baltazar Bogišić i Jugoslavenska Akademija*, u nav. Spomenici, str. 6—22.

Summary

ACADEMIC BOGIŠIĆ — CREATOR OF THE MONTENEGRO GENERAL ACT OF LAW, THE 100 TH ANNIVERSARY OF ITS ORIGIN (IN HONOR OF THE MEMORY OF ACADEMIC DR. DRAGOVAN ŠEPIĆ)

Lawyer, law historian, encyclopedist, sociologist, ethnographer, collector etc. — Baltazar Bogišić (1834—1908) has compiled the »General Propriety Law of the Montenegro Principality« that was announced in 1888. This Act of Law is the end to one historical period of Montenegro and it was based on the minute research of the Montenegro Archives carried out by Bogišić. The author of this report wishes to prove that Bogišić compiled such a legislature that represents a vivid national law, and that he is the first in modern legal practice to clear the way to modern theoretical understanding that has pointed out the need to part propriety laws from family law.